

AUTOPORTRET WSPÓŁCZESNEGO NASTOLATKA JAKO KIERUNKOWSKAZ DLA DZIAŁAŃ WYCHOWAWCZYCH

SELF-PORTRAIT OF MODERN TEENAGER AS A DIRECTION INDICATOR FOR EDUCATIONAL ACTIVITIES

Rozprawy Społeczne, nr 1 (IX), 2015

Izabela Gątarek

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Gątarek I. (2015), *Autoportret współczesnego nastolatka jako kierunkowskaz dla działań wychowawczych*. Rozprawy Społeczne, 1 (IX), s. 57-63

Streszczenie: Punktem wyjścia projektowanych analiz było przekonanie i wychodzące z niego założenie, że zdroworozsądkowa wiedza badanej młodzieży dotycząca postrzegania siebie i identyfikowania zagadnień związanych z zagadnieniem tego jakim pragną stać się człowiekiem ma charakter funkcjonalny, bezsprzecznie związany z płaszczyzną, na której młody człowiek opiera proces budowania własnej tożsamości. Kanwą prezentowanego procesu badawczego stanowiła swobodna wypowiedź pisemna o charakterze informacyjno-refleksyjnym. Badani rozwijali temat i wyjaśniali go przedstawiając swoje poglądy. Zamierzeniem było pokazanie sposobu, w jaki młody człowiek postrzega własną przyszłość, a tym samym ukazanie perspektywy jednego z aspektów jego tożsamości.

Słowa kluczowe: przyszłość, młodzież, samowychowanie, tożsamość

Summary: The starting point of the designed analysis was the conviction and an assumption stemming from it that common-sense knowledge of the tested youth concerning self-perception and identifying the issues related to the idea of what kind of persons they wish to become is of functional nature, undoubtedly related to the surface on which a young person's bases the process of building his or her own identity. The basis of the presented research process was a free written answer of information-reflection nature. The research participants developed the topic and explained it by presenting their own views. The intention was to reveal the way in which a young person perceives his or her own future and thus, to show the perspectives of one of the aspects of their identity.

Keywords: future, the youth, self-education, identity

Wstęp

Świat współczesny jest przestrzenią, w której młode pokolenie wyrasta w atmosferze powszechnego ranienia ludzkiej godności (najnowsza historia jest źródłem tak tragicznych wydarzeń jakie miały miejsce w Rwandzie, Bośni, Chinach, Korei itp.), lekceważenia człowieka i odzierania go z godności (Bagrowicz 2005). Z drugiej strony stwarza on nowe, nieznane do tej pory możliwości rozwojowe. Dzieci i młodzież żyją bowiem w innej rzeczywistości niż ich rówieśnicy w poprzednich pokoleniach. Stają się świadkami przemian społecznych, ekonomicznych, doświadczają skutków rodzimej transformacji systemowej, przeżywają różne wydarzenia i zjawiska występujące także w skali globalnej świata. Przemiany kulturowe doprowadziły do powstania współczesnej cywilizacji postprzemysłowej określonej przez A. Tofflera mianem „trzeciej fali” (Toffler 1998). Postęp naukowo-techniczny, którego konse-

kwencją jest niezwykle dynamiczny rozwój nowych elektronicznych mediów i multimedii, zmienia w sposób wyraźny sytuację życiową nie tylko ludzi dorosłych. Tej zmianie ulega cała sytuacja społeczna, edukacyjna, wychowawcza, kulturalna, a tym samym obraz dzieciństwa i wczesnej młodości. Jak refleksyjnie zauważa N. Postman każda technologia jest zarazem ciężarem i błogosławieństwem, „nie albo – albo, lecz tym i tym jednocześnie” (Postman 1995, s.12-13). Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci teorie dotyczące relacji dziecka z otaczającym je światem wskazują, że współczesne obszary wychowania mieszczą się pomiędzy tym co stałe i tym co zmienne (Danilewicz 2008). Żyjemy w świecie, w którym ważne są zjawiska, sytuacje i sposób postrzegania rzeczywistości. Dynamicznie dokonującym się zmianom towarzyszy lęk, brak wiary i brak lub niejednoznaczność odpowiedzi na zadawane przez człowieka pytania. Wiek XX zniewolił dziecko, ale również je dowartościował. Jak pisze B. Łaciak: „wiek XX odkrył dziecko (...) na nowo określił jego status społeczny. Nadał mu prawa społeczne i społeczne obywatelstwo. Dziecko stało się centralną postacią w życiu rodziny, narodu i społeczeństwa” (Łaciak 1998 s.5-6). Dzieciństwo zaś okresem waż-

Adres do korespondencji: Izabela Gątarek, 05-816 Michałowice, ul. Spacerowa 35, tel.: 660-351-630, e-mail: izagatarek@wp.pl

nym i traktowanym z powagą, z uwagi na jego specyfikę i doświadczenia, będące fundamentami dalszego rozwoju. Ważnym i istotnym również dlatego, że stanowi bazę budulcową dla sposobu, w jaki młodzi ludzie określają siebie. To kim są i jacy chcą być, do czego, jakiego wizerunku siebie dążą w procesie codziennej autokreacji.

Metodologia podjętych badań

Uzasadnienie podjęcia tematu badań

Podjmując zagadnienie tożsamości podjęłam się swoistego badania kategorii pojęciowej, która różnie jest rozumiana i opisywana w licznych kontekstach przez przedstawicieli rozmaitych dyscyplin naukowych. Stanowi przedmiot zainteresowań pedagogów, psychologów, filozofów i socjologów (Grzybowski 2001). Jak już wspomniałam jest to pojęcie odznaczające się dużą różnorodnością znaczeń jakie są mu przypisywane. Jak zaznacza Z. Bokszański: „o fakcie tym świadczą między innymi materiały, które pochodzą z interdyscyplinarnych konferencji poświęconych problematyce tożsamości, a odbywające się szczególnie często w latach osiemdziesiątych” (Bokszański 2006, s.31). Myśląc o tożsamości myślimy o tym, co główne, istotne, co odróżnia od otoczenia (Nikitorowicz 2005). Jest to złożony fenomen oparty na procesie identyfikowania się z pewnymi konfiguracjami wartości, faktów historycznych i wzorów kulturowych. W tym ujęciu tożsamość jest formą wiedzy, która wskazuje miejsce człowieka na tle otaczającego go świata (Bielska 2001). T. de Chardin widzi tożsamość, jako negocjowany społecznie projekt świadomości indywidualnej. Takie ujęcie kładzie nacisk na to, że odpowiedzialnym za kształtowanie tożsamości jest nie tylko sam człowiek, ale w równej mierze otoczenie społeczne wokół niego. W tradycyjnym ujęciu, jak zaznacza J. Nikitorowicz, termin *tożsamość* oznacza niepodlegającą zmianom jednkowość, której podłożem jest głównie kod genetyczny. Termin ten często bywa stosowany zamiennie z takimi pojęciami jak *identyfikacja* czy *samookreślenie*. Współcześnie jest on używany w celu podkreślenia niepowtarzalności jednostki lub grupy (Nikitorowicz 2005). W Nowym Słowniku Języka Polskiego znajdujemy, definicję *tożsamości* w odniesieniu do osoby, jako świadomość własnych cech i własnej odrębności, jako fakt, że ktoś jest „TA” osobą. W odniesieniu do grupy - jako wewnętrzną spójność i poczucie jedności. Proces poszukiwania tożsamości, innymi słowy określenie tego kim i jaki jestem, zaczyna się już w wieku dziesięciu lat (Ilg i in. 1998) i początkowo przebiega bezboleśnie. Jednak z czasem staje się coraz trudniejszy do zrozumienia dla dziecka i nawet młodzież będąca w wieku studenckim ma problemy z odnalezieniem siebie i nieustannie stara się znaleźć swoje miejsce w świecie. Jak zauważa A. Folkierska zdobywanie tożsamości indywidualnej jest wciąż ponawialnym i konstytuującym się

wysiłkiem rozumienia samego siebie (Folkierska 1998). I właśnie o ów sposób rozumienia i spojrzenia na siebie samego przez młodych ludzi pytałam w zrealizowanym procesie badawczym. Kim chcą być młodzi ludzie? Jacy chcą być? Jakie widzą perspektywy, możliwości, a jakie potencjalne problemy w realizacji owego obrazu siebie?

Punktem wyjścia projektowanych analiz było przekonanie i wychodzące z niego założenie, że zdroworoządkowa wiedza badanej młodzieży dotycząca postrzegania siebie i identyfikowania zagadnień związanych z zagadnieniem tego jakim pragną stać się człowiekiem ma charakter funkcjonalny, bezsprzecznie związany z płaszczyzną, na której młody człowiek opiera proces budowania własnej tożsamości.

Charakterystyka badanej próby

Przygotowane narzędzia badawcze posłużyły do badania opinii młodzieży szkół gimnazjalnych - uczniów klas trzecich wieku 15-16 lat. Zastosowano losowy wybór placówek i losowy wybór dzieci do badań. Były to placówki działające na terenie województwa mazowieckiego (2 szkoły) oraz lubuskiego (3 szkoły):

- Publicznego Gimnazjum nr 3 w Modlinie Starym (3 klasy – 71 osób)
- Publicznego Gimnazjum nr 4 w Nowym Dworze Mazowieckim im.płk. Edwarda Malewicza (2 klasy – 49 osób).
- Publicznego Gimnazjum nr 1 w Nowej Soli (2 klasy – 54 osoby)
- Publicznego Gimnazjum nr 2 w Nowej Soli (2 klasy – 53 osoby)
- Publicznego Gimnazjum nr 3 w Nowej Soli (2 klasy – 52 osoby)

Organizacja badań

Zrealizowane badanie było badaniem grupowym. Przeprowadzał je wychowawca klasy (po wcześniejszym zapoznaniu się z treścią narzędzi badawczych). Arkusze zawierające zestaw narzędzi badawczych zostały rozdane uczniom (obecnym w dniu badania w szkole), którzy poproszeni zostali o rzetelne odpowiedzi. Badania przeprowadzane były na lekcjach wychowawczych z możliwością przedłużenia czasu na okres przerwy międzylekcyjnej. Najdłuższy czas wypełniania arkusza nie przekroczył 50 minut. Po otrzymaniu narzędzi uczniowie zostali poinformowani, iż po zapoznaniu się z ich treścią mają prawo, bez podawania przyczyny, zrezygnować z udziału w badaniu. Nie odnotowano jednak żadnego takiego przypadku. Wszyscy obecni uczniowie wyrazili zgodę na wypełnienie arkusza. W trakcie badania w sali obecny był pedagog szkolny. Analiza danych z badań prowadzona była bez uwzględnienia informacji identyfikacyjnych.

Metody analizy badań

W pracy zastosowałam dwa modele badań: ilościowy i jakościowy. W modelu badań ilościowych wykorzystano (metody statystyczne) test Kruskala-Wallisa, który jest nieparametrycznym odpowiednikiem jednoczynnikowej analizy wariancji. Hipoteza zerowa H_0 , zakłada, że mediany w każdej z grup są jednakowe. W pracy odrzucano hipotezę H_0 na poziomie istotności 95% ($p < 0,05$) na rzecz hipotezy alternatywnej H_1 , istnieją różnice pomiędzy medianami. Do oceny i interpretacji danych zawartych w tablicach wielopolowych, zastosowano test zgodności χ^2 . W modelu badań jakościowych podstawą dokonanych przeze mnie analiz było wykorzystanie uzyskanego materiału badawczego na dwóch płaszczyznach: jako zdroworozsądkową wiedzę badanej młodzieży związaną z szerokokorozumianym profilem określenia tego kim chcieliby być i jego znaczeniem w procesie budowania własnej tożsamości.

Analiza otrzymanych wypowiedzi

Prezentowany proces badawczy polegał na sformułowaniu pisemnej wypowiedzi rysującej obraz siebie, do jakiego zdążają młodzi ludzie. Proces formowania się poczucia tożsamości młodego człowieka stanowi swoiste kontinuum. Jest stale dokonującym się budowaniem, wypełnianiem i nadawaniem kształtu samoświadomości. Okres dorastania plasujący się wg. Obuchowskiej między 11 a 19 rokiem życia (Obuchowska 1996) jest czasem bardzo trudnym dla młodego człowieka. Dzieje się tak ze względu na liczne istotne i ważne przemiany bio-psycho-fizycznych, które wynikają z poszukiwania własnego miejsca na świecie. Zdaniem M. Bardziejewskiej, od stopnia w jakim zaspokajane są wówczas potrzeby dziecka, jak również od jakości udzielanego młodemu człowiekowi wsparcia zależy efekt dokonującego się kształtowania młodej tożsamości. Analizowany proces badawczy oparty został o swobodną wypowiedź pisemną badanych o charakterze informacyjno-refleksyjnym. Ogólne pytanie postawione uczniom brzmiało: „Jakim człowiekiem chciałbyś być?”. Piszący rozwijał temat i wyjaśniał go przedstawiając swoje poglądy. Odnosiły się one do sposobu, w jaki młody człowiek postrzega własną przyszłość. Celem bardziej precyzyjnego określenia stawianego problemu, zaprezentowano młodzieży pięć pytań pomocniczych. Odpowiedzi na nie miały w założeniu badania, tworzyć zbiorczy obraz ucznia, jakim chciałby on być w przyszłości. Wspomniane pytania miały następujące brzmienie: W czym widzisz wartość swojego życia? Co chciałbyś w sobie zmienić? Kim chciałbyś być? Co Twoim zdaniem musisz uczynić aby zrealizować własne plany? Jakie cechy własnej osoby uważasz za najbardziej pomocne przy realizacji własnych planów? Analizę poszczególnych kategorii zagadnieniowych przedstawiają poniższe rozważania.

Dostrzegana wartość naszego życia

Pytanie postawione na początku analizy całości kształtu zagadnienia okazało się jedynym, na które większość młodzieży nie udzieliła odpowiedzi. Aż 198 (71% ogólnej populacji biorącej udział w badaniu) osób nie udzieliło na to pytanie odpowiedzi w ogóle. Pozostali uczestnicy badania (81 uczniów – 29%) dokonywali prób odpowiedzi, lecz były to raczej pojedyncze stwierdzenia, lakoniczne uwagi. Przykłady tych wypowiedzi brzmiały następująco:

„w mojej rodzinie”

„w tym, że w ogóle żyję”

„wartością mojego życia są moje osiągnięcia”

„w byciu dobrym człowiekiem”

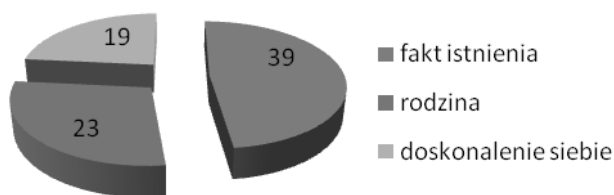
„w dążeniu do tego aby być coraz lepszym”

„w tym, że jestem, że czuję się kochana i mam wokół siebie wspaniałych ludzi..., w mojej rodzinie”.

Wszystkie uzyskane odpowiedzi wtapiały się w trzy zasadnicze, wyraźnie rozłączne kategorie i zdaje się, są wyrazem głębokiej refleksji natury egzystencjalnej:

- Postrzeganie wartości swojego życia w samym fakcie własnego istnienia,
- Postrzeganie wartości swojego życia w rodzinie, której młody człowiek jest częścią,
- Postrzeganie wartości swojego życia w dążeniu do doskonalenia siebie.

Kategoria trzecia jest niestety mało precyzyjna. Można zadać pytanie: Jakiego rodzaju doskonalenie rozpatrujemy? Czy mówimy tutaj o podnoszeniu wiedzy szkolnej, ogólnorozwojowej o doskonaleniu umiejętności praktycznych, czy dotykamy zagadnienia kształtowania i doskonalenia siebie jako osoby, dążenia do wartości, kształtowania swojej moralności, postaw życiowych. Odpowiedzi, uzyskane na drodze prowadzonego procesu badawczego, nie pozwalają jednoznacznie stwierdzić o jakim typie rozwoju badani wypowiadali się. Zaproponowałam te dwa sposoby rozumienia ująć w jedną kategorię. Będzie to o tyle uzasadnione, że mówiąc o samodoskonaleniu, bo należy przypuszczać, że zdroworozsądkowe rozumienie pojęcia rozwoju kładzie nacisk na te jego atrybuty, dotykać możemy różnych płaszczyzn życia. W niektórych przypadkach dwie lub trzy kategorie wymieniane były przez tę samą osobę. Obrazując wyłonione kategorie na wykresie, zestawiałam je z udzielonymi odpowiedziami w sposób zbiorczy.

Rysunek 1. „W czym widzisz wartość swojego życia?”

Można śmiało powiedzieć, że dominującą cechą świata, w którym żyjemy jest zmienność. Ujawnia się ona i odbija swe piętno we wszystkich aspektach życia społecznego (Frączek 2006). Symbolem wchodzenia w nowoczesny styl życia jest często odrzucanie tradycyjnego systemu wartości panującego w rodzinie. W to miejsce pojawia się nastawienie na przyjemność i korzystanie z dóbr materialnych (Jaworski 2000, s.36-39). Analizowane badania pokazują jednak dosyć wyraźnie, że młodzież świadoma jest odpowiedzialności, jaka wynika z samego faktu życia, odpowiedzialności przejawiającej się w poszanowaniu własnego życia, faktu swego istnienia, wyrażającej się w dążeniu do stawania się coraz lepszym (w różnych sferach i na rozmaitych płaszczyznach własnego „bycia”), i w końcu upatrywaniu wartości w osobach, miejscu, więziach, które ich życiu dały początek, w których wzrastają, uczą się świata, ludzi, życia - w rodzinie. Tożsamość człowieka, kształtowana jest i istnieje przede wszystkim w świecie jego wyborów moralnych (Dolata 2002). Odpowiedź na pytanie, kim stanie się młody człowiek zostanie określona przez niego samego. To on musi podjąć wysiłek nadania sensu własnemu indywidualnemu światu.

Kierunek dążenia do zmian

Obserwujemy świat i innych ludzi, częściej lub rzadziej pojawiających się w naszym życiu, ingerujących w nie lub mimowolnie przepływających gdzieś obok nas. Obserwujemy ich czasem bardziej uważnie niż samych siebie. Kiedy ktoś zapyta nas jacy jesteśmy, bywa, że z zadumą stwierdzamy jak mało o sobie samych wiemy. Młodzież, która wzięła udział w prowadzonych badaniach miała postawione pytanie właśnie o siebie samych. Odnosiło się ono do perspektywy „siebie” w przyszłości. Nie zawsze jest tak, że wszystko w sobie cenimy, akceptujemy. Nie jest też tak, że pragniemy zmienić w sobie każdą cechę, tendencję. Najczęściej bywa chyba tak, że pewne nasze właściwości, predyspozycje uważamy za pożądane, korzystne, pozytywne i wówczas dążymy do ich podtrzymywania, inne zaś oceniamy negatywnie i albo pozostajemy bierni wobec własnych spostrzeżeń, albo aktywnie dążymy do wyeliminowania bądź zminimalizowania częstości występowania owej niepożądanego cechy, zachowania itp. Wychodząc z powyższych rozważań postanowiłam zbadać co młodzi ludzie pragną zmienić w sobie, jakie elementy swojego charakteru, osobowości, wydają się im na tyle niepożądane, że chcieliby dokonać ich zmiany?

Odpowiedzi uzyskane w drodze analizy wyników badania pozwoliły utworzyć adekwatne kategorie. Łącznie na postawione pytanie odpowiedzi udzieliło 186 osób (67% ogółu badanej populacji). Przyjrzyjmy się dokładnie otrzymanym wynikom:

Tabela 1. „Co chciałbyś w sobie zmienić?”

	N	%
Cechy społeczne	58	32
Złe nawyki	101	54
kompleksy	27	14

Najczęściej młodzi ludzie chcą zmienić swoje złe nawyki. Być może doświadczają konsekwencji, które one za sobą pociągają, być może uświadamiają sobie korzyści, jakie mogą wynikać z ich eliminacji? Badania pokazują, że wśród trzech zbiorczych kategorii, ta wskazywana była najczęściej. Przykłady wypowiedzi odnoszących się do kategorii „złe nawyki” brzmiały następująco:

„chciałabym być bardziej punktualna”,

„wiem, że lenistwo to zła cecha, ale jakoś do tej pory nie udało mi się jej pozbyć, może kiedyś...”

„chyba chciałbym być bardziej obowiązkowy, bardziej przykładać się do tego co i tak wiem, że muszę zrobić, jak się wszystko tylko od niechcenia robi to efekty też są średnie, chciałbym wypracować w sobie sumienność w codziennych zajęciach, szkolnych i innych, żeby potem nie żałować, że coś przegapiłem”,

„zawsze wszystko odkładam na później, chyba chciałabym umieć bardziej siebie mobilizować...”

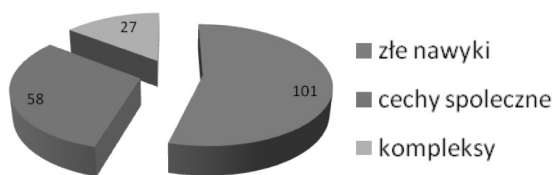
Analizując powyższe wypowiedzi, a wszystkie zakwalifikowane do tej kategorii, miały podobny wydźwięk, zauważa się wyraźne dostrzeżenie swoich słabszych stron i chęć pracy nad nimi. Otrzymane w toku badania deklaracje nie gwarantują aktywnej postawy młodych ludzi na tym polu. Stanowią jednak przesłankę do zastanowienia się nad tym, że młodzież nie jest bierna wobec tej być może najprostszej do skorygowania kwestii jaką są złe nawyki. Nieco więcej trudu kosztuje bowiem korekta cech osobowościowych, a ta kategoria znalazła się na drugim miejscu pod względem ilości uzyskanych wskazań. Uczniowie wypowiadali się w następujący sposób:

„Jestem zbyt nerwowa, to nie służy nikomu, ani mi ani osobom, z którymi ciągle przez to wchodzę w konflikty, to chciałabym w sobie zmienić”

„wiem, że nie zawsze mam rację, ale najczęściej wyklócam się, że ją mam, nie lubię jak mnie ktoś poucza i mówi co mam robić i z jednej strony chciałbym mniej się kłócić o to z rodzicami a z drugiej jeśli czuję, że mam rację to nie chcę udawać, że jest inaczej”

„chyba zawsze jest tak, że muszę mieć ostatnie zdanie i o to często są w domu kłótnie, powinnam być bardziej ustępliwa i wyrozumiała, ale to trudne”

Na trzecim miejscu znalazła się kategoria „kompleksy”, uczniowie udzielając odpowiedzi zaznaczyli, że chcieliby stać się bardziej „śmiali, wyszczupleli, nosić soczewki zamiast okularów, mieć więcej śmiałości, nauczyć się akceptować swój wygląd, nie mieć poczucia bycia gorszym z powodu sytuacji finansowej rodziny itp.”

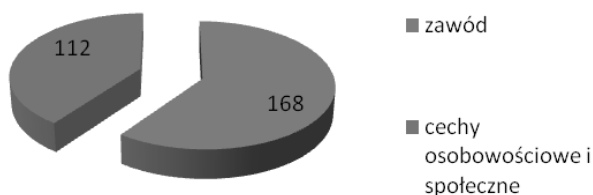

Rysunek 2. „Co chciałbyś w sobie zmienić?”

Spektrum odpowiedzi uzyskanych na postawione pytanie było dosyć szerokie, pogrupowanie ich w trzy dominujące kategorie miało pozwolić na bardziej klarowną i przejrzystą analizę. Myślę, że cel ten został zrealizowany, a otwartość młodzieży na zmiany swoich słabszych stron a przede wszystkim dostrzeżenie takiej potrzeby świadczy może o umiejętności autorefleksji nad samym sobą, ale jednocześnie budzi niepokój co do percepcji własnej osoby.

Perspektywa dążeń osobowych

Spojrzenie na siebie w czasie obecnym jest nieodłącznym elementem naszego życia. Człowiek ma świadomość tego co robi, jak postępuje, co lubi, czego zaś nie. To stanowi o nas w czasie obecnym. Ale pewne kwestie dziś aktualne jutro mogą ulec zmianie. Można śmiało powiedzieć, że takie projektowanie, planowanie zmian jest kształtowaniem obrazu człowieka jakim chcielibyśmy się stać. Jak podkreśla H. Filipczuk (Filipczuk 1987), to właśnie dzięki samowiedzy i samoocenie w wieku dorastania kształtuje się u młodych ludzi struktura samoświadomości, na którą składa się „ja” realne czyli mniej lub bardziej adekwatny obraz samego siebie oraz „ja” idealne będące upragnionym modelem własnej osoby. Kolejne pytanie postawione młodym ludziom brzmiało dokładnie tak: „Kim chciałbyś być?”. Świadomym zabiegiem było nie precyzowanie zapytanie, nie uściślanie kontekstu, w jakim ma być zawarta odpowiedź. Pierwszym wrażeniem młodzieży było zobaczenie siebie i osadzenie w roli społecznej będącej rolą zawodową. Ponad połowa badanych (168 osób – 60% ogólnej liczby badanej populacji) udzielając odpowiedzi wskazała konkretny zawód, który chciałaby wykonywać. Część rozszerzyła wypowiedź wskazując na cechy osobowościowe, społeczne człowieka, jakim pragnęłaby się stać. 31 (11% wszystkich badanych) osób nie udzieliło na to pytanie odpowiedzi w ogóle, natomiast 112 uczniów (40% badanej grupy) wskazało wspomniane wcześniej cechy osobowościowo-społeczne, jakie chcieliby posiadać.

Rycina 3. „Kim chciałbyś być?”

Wśród odpowiedzi akcentujących chęć posiadania, prezentowania określonych cech na plan pierwszy wysuwały się te, które sprzyjają osiągnięciu życiowego sukcesu (tak często argumentowali je badani), mówię tutaj o takich właściwościach jak:

- bycie przebojowym,
- odważnym,
- dążącym do celu,
- nie poddającym się,
- podnoszącym sobie poprzeczkę,
- nie spoczywającym na laurach,
- stale doskonalącym swoją wiedzę,
- wiedzącym, czego się chce i do czego dążyć.

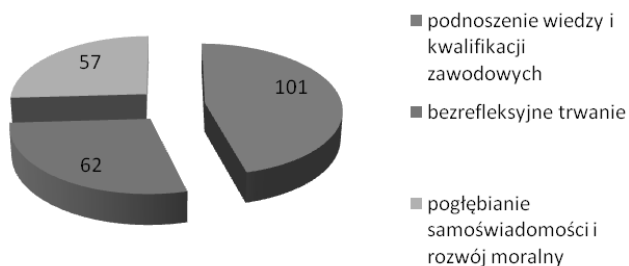
Współczesna młodzież bardziej nastawiona jest na rywalizację, sukces, przedsiębiorczość, rozwój własny w sferze dokonań weryfikujących ich wartość w świecie wolnego rynku i konkurencji. Wśród pozostałych odpowiedzi wskazywano na cechy odnoszące się do wartości etycznych, moralności (ale czy te wypowiedzi nie są w zasadzie odpowiedzią na pierwsze postawione pytanie – o wartość swojego życia?):

- być dobrym człowiekiem,
- być kimś kto nie wstydzi się tego kim jest,
- być osobą wierną wyznawanym wartościom,
- być porządnym człowiekiem,
- być wiernym sobie i swoim przekonaniom.

Samoz zaangażowanie a samorealizacja

„Co Twoim zdaniem musisz uczynić, aby zrealizować własne plany?” Odpowiedzi na to pytanie pozostawały w wyraźnej spójności z wypowiedziami wcześniejszymi. Wyłoniłam trzy zasadnicze kategorie odpowiedzi:

- działania zmierzające do ponoszenia wiedzy i kwalifikacji zawodowych,
- działania rozwijające samowiedzę i doskonalące samoświadomość i moralność człowieka,
- bezrefleksyjne przyjmowanie kolejnych doświadczeń.

Rycina 4. „Co Twoim zdaniem musisz uczynić aby zrealizować własne plany?”

Jak pokazuje wykres aż 62 osoby (22%) udzieliły odpowiedzi, które zakwalifikowałam do kategorii „bezrefleksyjne trwanie, przyjmowanie zdarzeń”. O jakich konkretnie wypowiedziach tutaj mówimy? Przykładowe z nich brzmiały następująco: „Po prostu żyć” „Robić wszystko to co do tej pory”, „Nic”, „Nie przejmować się”, „To co wszyscy”.

Być może nie do końca zakładają one bierne trwanie, nie mniej jednak sposób wypowiedzi sugeruje albo brak refleksji w obszarze omawianego zagadnienia, bądź właśnie postawę, zakładającą podejmowanie działania na bieżąco w zależności od tego co przyniesie bieżąca chwila. Zdecydowana większość badanych wypowiedziała się jednak zupełnie inaczej. Dążenie do doskonalenia „zawodowego” z podnoszeniem świadomości życia, dążenie ku wartościom, wzbogacaniem życia duchowego, estetycznego zdominowały odpowiedzi znaczącej liczby badanych. 57 uczniów (20% wszystkich badanych) wskazało jedynie na działania związane z pogłębianiem samoświadomości i dbałością o życie rozpatrywane z perspektywy moralnej i estetycznej. Przykładowe wypowiedzi młodzieży brzmiały następująco: „Żyć w zgodzie ze sobą i swoimi wartościami”, „Kochać Boga, szanować siebie i innych ludzi”, „Postępować zgodnie z uznawanymi społecznie zasadami i być osobą odpowiedzialną za siebie i swoje decyzje, czyny”.

Największa liczba badanych udzieliła odpowiedzi odnoszących się wyłącznie do rozwoju ścieżki edukacyjnej, a później zawodowej, grupę tę stanowiło 101 osób (36 %) całej badanej populacji. Młodzi ludzie zawierali swoje wypowiedzi w następujących słowach: „Trzeba stale się uczyć i nie wolno myśleć, że ktoś coś Ci da za darmo”, „Muszę teraz uczyć się myśleć o tym co będzie potem, do jakiego pójść liceum, na jakie studia, trzeba dobrze wybrać i mieć dobre wyniki”, „Uczyć się języków, dziś podstawa to dwa a najlepiej trzy, dlatego ja już chodzę i wiem, że tak trzeba”, „Muszę stale powtarzać sobie, że wszystko zależy ode mnie i walczyć o dobrą pozycję, jak teraz będę na końcu to potem też”, „Szkola i nauka to droga do zrealizowania planów, a jak one będą zrealizowane to dopiero można pomyśleć o innych sprawach”.

Podsumowanie i wnioski

Dokonana analiza pokazała wyraźnie zarysowaną perspektywę, w jakiej młodzi rozpatrują własną przyszłość. Wydaje się, że bardzo odpowiedzialnie i świadomie upatrują w nauce drogi do rozwoju i budowania swojego dorosłego życia. Miałam jednak wrażenie, że parcie na sukces i odnoszenie kolejnych małych zwycięstw jest nieco przerysowane. Rodzi się we mnie pytanie, czy faktycznie taka potrzeba w młodych ludziach jest, czy „produkują” ją łakomi sukcesu swych dzieci – rodzice? Może otoczenie? A może obserwując coraz bardziej wymagający rynek pracy, przysłuchując się pełnym przygnębienia analizom bezrobocia, problemom ze znalezieniem pracy przez absolwentów uczelni wyższych – już teraz czują załazek przyszłej niepewności? Niestety nie jestem w stanie odpowiedzieć na te pytanie w tych badaniach, chociaż z pewnością byłaby to ciekawa i bogacząca dyskusja. Nie ulega wątpliwości jednak, że młodzież bardziej i częściej wskazywała na rozwój tej sfery życia niż na boga-

cenie siebie jako człowieka. Potwierdza ten wniosek także analiza odpowiedzi na pytanie wcześniej analizowane: Kim chciałbyś być? Ciekawym tematem rozważań wydaje mi się tutaj zagadnienie jakie podnosi I. Wojnar, pytając o to co właściwie oznacza dzisiaj „bycie człowiekiem wykształconym”? Podkreśla ona, że niezmiernie istotne jest nie tylko to, jakie wiadomości z różnych dziedzin posiadamy, ale przede wszystkim ważne jest przekucie tych wiadomości na „wewnętrzne bogactwo człowieka, jego wiedzę, kulturę, wrażliwość, zdolność współżycia z ludźmi, umiejętność działania” (Wojnar, Suchodolski 2000 s.118). Ale, czy to właśnie miała na myśli młodzież dążąca do egoistycznie pojmowanego sukcesu osobistego? Odpowiedzi na pytanie: „jakie cechy uważasz za najbardziej pomocne przy realizacji własnych planów?” zawierały się właściwie w kilku cechach, które na ogół wymieniane były jako zalety, mogące pomóc w realizacji własnych planów i zamierzeń. Wszystkie zagadnienia poruszone w niniejszym opracowaniu skupiają się wokół postrzegania siebie, postępowania, planów, zamierzeń, przez badaną młodzież. Całokształt rozważań tworzy spójny obraz, ten zaś przywodzi mi na myśl pojęcie samowychowania będącego aktywnością człowieka, który zmierza do kształtowania siebie jako osoby (Jusiak 2008). Obejmuje to również regulowanie własnego postępowania tak, aby osiągnąć stawiane przed sobą cele. Wypowiedzi młodzieży, które podałam analizie, jej sposób postrzegania własnych planów i dążeń, cechy i aktywność mogące pomagać w ich realizacji, wszystko to można zespolić w przebiegający równoległe z procesem wychowania dokonywanym przez i w rodzinie – działaniem samowychowującym, które w zależności od postawy rodziców może przybierać różne kierunki. Na uwagę zasługuje również fakt, że te tworzące się we wczesnym dzieciństwie zręby obrazu siebie uczulają niejako człowieka w późniejszych okresach jego życia na pewne sytuacje, znieczulają zaś na inne, determinują strategię, jakimi dziecko przystosowuje się do życia. Dlatego właśnie uważa się, że jakość dziecięcych doświadczeń i ich pamięć decydują w istotny sposób o tym, do jakich „jakości” będzie dążyło jako dorosły człowiek. Zaburzenie procesu określania siebie, na różnych etapach życia dziecka, może być źródłem późniejszych zaburzeń psychicznych. Z chwilą kiedy dziecko przychodzi na świat zaczyna podlegać wpływom otaczającej rzeczywistości. Początkowo rodzina a następnie inni uczą dziecko języka, kultury, w której żyje i pokazują, uczą jak rozumieć świat. „Ja” człowieka jest nieustannie kształtowane a w jego granicach formułowana jest tożsamość człowieka. Człowiek buduje swoją tożsamość osobistą porównując się do innych osób (Cialdini i in. 2006). Tożsamość osobista pozwala opisać konkretnego człowieka jako tego samego, nawet wówczas, gdy nastąpi zmiana jego zachowania spowodowana silnymi emocjami, splotem niecodziennych sytuacji czy silnymi potrzebami. Człowiek buduje zatem swoją tożsamość osobistą porównując się do

innych osób. Jak podaje A. Brzezińska poczucie tak rozumianej tożsamości związane jest z procesem wzmacniania własnej odrębności, indywidualności, budowania poczucia sprawstwa, uniezależniania się od innych i wreszcie nabywania coraz bardziej złożonych narzędzi zaspokajania swoich potrzeb (www.psychologia.amu.edu.pl). J. Nikitorowicz wskazuje, że jest ona powiązana z takimi pojęciami, jak przynależność, autentyczność, integralność, sens istnienia, zakorzenienia, autonomii, poszanowania samego siebie (Nikitorowicz 2005). I chociaż mówimy tu o tożsamości osobistej to dotyczy ona człowieka żyjącego w społeczeństwie. Jej kształtowanie możliwe jest dzięki charakterystycznej dla człowieka potrzebie szukania i kreowania sensu życia. Poszukiwanie a w następstwie określanie tożsamości osobistej jest równoznaczne z wyborem własnych celów, potrzeb, zainteresowań, przekonań i wartości, które młody człowiek prezentuje otaczającemu go społeczeństwu jako jego własne, i które w pewnym obszarze pokazały zrealizowane badania. Jak podkreśla M. Bardziejewska, odnalezienie odpowiedzi na zasadnicze pytanie: Kim jestem? - powoduje, że młody człowiek mimo zmieniających się sytuacji, warunków, okoliczności, prezentuje względnie spójny wzorzec zachowania, który pozostaje stały, niezmienny, podobnie jak utrzymane zostaje poczucie własnej wartości nawet w obliczu trudności i nieprzychylnych zdarzeń stających na drodze danej osoby (Bardziejewska 2005 s. 347). Zrealizowany projekt miał na celu pokazanie perspektywy spojrzenia na siebie przez grupę młodych ludzi. Określenia tego kim i jacy chcą być? Jest to w pewnym sensie spojrzenie na określony obszar swojej tożsamości, którego dokonać mieli badani. Spojrzenie i analiza będąca niezbędną nie tylko dla budowania swojej przyszłości, ale również dla nieustającego procesu kształtowania obrazu samych siebie.

Literatura:

1. Bagrowicz J. (2005), *Godność osoby fundamentem wychowania*, W: Adamski F. (red.), *Wychowanie personalistyczne. Wybór tekstów*. Wydawnictwo WAM, Kraków.
2. Bardziejewska M. (2005), *Okres dorastania. Jak rozpoznawać potencjał nastolatków*, W: Brzezińska A. (red.), *Psychologiczne portrety człowieka*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
3. Bielska E. (2001), *Konteksty społeczeństwa globalnego a perspektywy tożsamości, Tożsamość osobowa a tożsamości społeczne*. Trans Humana, Białystok.
4. Boksański Z. (2006), *Tożsamości zbiorowe*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
5. Brzezińska A. (2004), *Tożsamość jako podstawowy obszar i cel rozwoju*, www.psychologia.amu.edu.pl, data dostępu: 23.06.2005.
6. Cialdini R.B., Kenrick D.T., Neuberg S.L. (2006), *Psychologia społeczna*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
7. Danilewicz W. (2008), *Przestrzenie życia współczesnego dziecka*, W: Muchacka B. Kraszewski K. (red.), *Dziecko w świecie współczesnym*. Oficyna Wydawnicza „IMPULS”, Kraków.
8. Dolata E.M. (2002), *Wychowanie ku wartościom w dobie kryzysu kultury*, w: Kojs W. (red.), *Wartości-Edukacja-Globalizacja*, Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Cieszyn.
9. Filipczuk H. (1987), *Rodzice i dzieci dorastające*. Nasza Księgarnia, Warszawa.
10. Folkierska A. (1998), *Wychowanie i pedagogika w perspektywie hermeneutycznej*, W: Wołoszyn S. (red.), *Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej*. T III, ks. II, Dom Wydawniczy STRZELC, Kielce.
11. Frączek Z. (2006), *Inwestować w człowieka – w poszukiwaniu wartościowej edukacji*, W: Frączek Z., Szluz B. (red.), *Koncepcje pomocy człowiekowi w teorii i praktyce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
12. Grzybowski P. (2001), *Tożsamość globalna*, W: Bajkowski T. (red.), *Tożsamość osobowa a tożsamości społeczne*, Trans Humana, Białystok.
13. Ilg F.L., Betes-Ames L., Baker S.M. (1998), *Rozwój psychiczny dziecka*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
14. Jaworski R. (2000), *Problemy człowieka w świetle psychologii*. Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock.
15. Jusiak J. (2008), *Samowychowanie w kulturze chrześcijańskiej*, W: Wawro F.W. (red.), *Młodzież a kultura życia w kontekstach społecznych*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
16. Kupisiewicz C. (2000) (red.), *Myśliciele – o wychowaniu*. Oficyna Wydawnicza Graf Punkt, Warszawa.
17. Łaciak B. (1998), *Świat społeczny dziecka*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa.
18. Nikitorowicz J. (2005), *Kreowanie tożsamości dziecka*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
19. Nikitorowicz J. (2005), *Mikroświat dziecka w ustawicznym procesie kreowania tożsamości*. Problemy Wczesnej Edukacji, 2005, Nr 2 (2), s. 8-9
20. Nowy Słownik Języka Polskiego (2003), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
21. Toffler A. (1998), *Szok przyszłości*. Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
22. Obuchowska I. (1996), *Drogi dorastania. Psychologia rozwojowa okresu dorastania dla rodziców i wychowawców*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
23. Postman N. (1995), *Technopol. Triumf techniki nad kulturą*, PIW, Warszawa.